

כך אחרי אשר יקראו את המורה

ד-2

זנתן את הקמורת על האש לפני ד' (מז-יג)

שלא יתקן מבחץ ויכניס, להוציא מלבם של צדוקים

שאומרים יתקן מבחץ ויכניס (יחזק נ"ג)

1 מנהיג יהודי אמיתי מבעיר תחילה בלבו הוא את אש עבודת-הבורא. דרך אז הוא מכניס את ההתלהבות גם ללבוותיהם של אחרים; שהוא אומר לזולת דברים היוצאים מן הלב וממילא הם נכנסים ללב.

ואילו מנהיג-שוא מטיף לאחרים דברי מוסר ותוכחה בזמן שלבו הוא רחוק מזה. רוצה הוא, "לתקן" אחרים מבחץ ורק לאחר-מכן "להכניס" את דבריו לעצמו — לא זו דרכם של חכמים... (דברי שערי חיים)

①
אחרי
ל
ט
כ

דרכם של צדוקים בכל הדורות, שהם שואפים להכניס תיקונים וחיידושים בדת, לפי הדוגמה שהם רואים בחוץ. מבקשים הם לקחת תיקונים מבחץ ולהכניסם למקדשם של ישראל. אפס, חכמי ישראל נלחמו תמיד מלחמה קשה ומרת נגד ה"מתקנים" והמחדשים הללו — "להוציא מלבם של צדוקים". תקנותיהם של חכמינו נובעות מבפנים, מן המקור הישראלי, מן הקדושה עצמה... (הדרש והעיון)

אחרי מות

②
אחרי
ל
ט
כ

כתנת בר קדש ילבש ומכנסי בר יהיו על בשרו ובאכנת בר יחנר ובמצנפת בר יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם (מז, ד).

1 פירש רש"י, מגיד שאינו משמש לפניו בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, אלא בארבעה ככהן הדיוט, וכולן של בוך (ר"ה כו, א), עכ"ל.

6 ואפשר לומר שבאמת הבגדי זהב מורים על הבעל תשובה, שהרי עשו בני ישראל תשובה על חטא העגל, ובמקום ההשתמשות עם הזהב לעבודה זרה, משתמשים עכשיו עם הזהב לעבוד עבודת ה' במקדש. ובגדי הלבן הנקיים מכל כתם, מורים על הצדיק גמור שמעולם לא חטא. והשתא מובן שבאמת יש עלייה מבגדי לבן לבגדי זהב, שהרי אמרו חז"ל (ברכות לד, ב) 'מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים', ועל כן טעון הכהן גדול טבילה כשמחליף מבגדי לבן לבגדי זהב. (ב) 'מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים', ועל כן טעון הכהן גדול טבילה כשמחליף מבגדי לבן לבגדי זהב.

6 עוד פירש רש"י, 'ורחץ במים', אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור, עכ"ל. ויש להבין, דבשלמא כשהיה מחליף מבגדי זהב לבגדי לבן היה טעון

אבל באמת יש לבחון את התשובה שעשו בני ישראל על חטא העגל. שהרי אחד מתנאי התשובה היא עזיבת החטא, כמבואר ברמב"ם (הלכות

①

(3)
מ

מכל מקום בפנימיות לבכם הסיטו את האשמה מעצמם והטילו אותה על רוב הזהב שהשפיע להם השי"ת, כדאיתא בגמרא (כרכות לבא), מאי "ודי זהב" (דברים א, א), אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, בשביל כסף זהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל, ע"כ. ומאחר שהסיטו את האשמה מעצמם ולא לקחו אחריות מלאה על מעשיהם, ממילא היה חסר בעזיבת החטא שלהם ונפגמה תשובתם. ונמצא שהזהב הוא עיקר הקטיגור על בני ישראל, שהזהב מעיד על חוסר עזיבת החטא שלהם מאחר שהאשימו אותו ולא את עצמם.

נמצא שבאופן חיצוני מורים בגדי הזהב על תשובת בני ישראל, שהרי עובדים את השי"ת בדבר שעבדו את העגל, ועל כן בחיצוניות המקדש שימש הכתן גדול דוקא בבגדי זהב, שמאחר שמורים על תשובת בני ישראל, ממילא כיפרו על עוונותיהם. אבל באופן פנימי משמש הזהב כקטיגור המעיד על פגם בתשובתם, בעבור האשימם את הזהב במקום ולהאשים את עצמם. ועל כן לא היה יכול כהן הגדול ליכנס לפני ולפנים בבגדי זהב.

והנוגע לעבודתו הוא, שבמשך ימי חייו מכיר כל אדם את התחומים בהתנהגותו ובמידותיו שאינם

תשובה פרק ב הלכה ב, שצריך החוטא לעזוב את החטא באופן שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. והנה כדי שיוכל האדם לעזוב חטאו, מוכרח שמקודם יקח האדם אחריות מלאה על חטאיו מבלי שיאשים שום אדם או שום דבר מבלעדי עצמו, שאם מאשים האדם שום דבר חוץ מעצמו על מעשיו, הרי בזה מנקה את עצמו מכל אשמה, וממילא אם תתעורר שוב ההזדמנות לעבור עבירה זו, לא ימנע מלעבור, שהרי לא ירגיש אחראי בדבר.

ובדברים האלה ראיתי בספר ירעם הים מאמרו של י"ט א (פרשת בראשית) על מה שאמר אדם

הראשון (בראשית ג, יב) "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל", ודרשו חז"ל (בראשית רבה יט, יב) שאמר אדם להשי"ת 'אכלתי ואוכל עוד'. ולכאורה יפלא, איך העיז אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה לדבר בתוצפה כזו לאמר 'אכלתי ואוכל עוד'. אלא כוונת חז"ל היא, שמאחר שהאשים אדם הראשון את אשתו באמרו "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ", הרי הוא כאילו אמר בפירוש 'אכלתי ואוכל עוד', שהרי מאחר שלא לקח אחריות מלאה על חטאו, בודאי ישוב על קיאו כאמור.

והשתא, מצינו בחטא העגל שאף שעשו בני ישראל תשובה,

שהדברים שהוא מאשים נעשים הקטיגור שלו, מפני שאינם מניחים אותו לתקן את עצמו כראוי, ורק על ידי לקיחת אחריות מלאה על חסרונותיו יזכה לתקנם ולשוב עליהם באמת ובלב שלם.

יהי רצון שנוכח לשוב אל השי"ת באמת ובלב שלם, ולקבלת התורה בשלימות.

כראוי. והתגובה הראשונה של כל אדם היא להקל האשמה מעליו על ידי מציאת איזה דבר להאשימו בחסרונותיו, שהרי קשה מאד ליטול את האחריות המלאה על עצמו, וממילא מאשים האדם את אשתו, בניו, מקום עבודתו או בעל העסק שלו, חוסר פרנסתו או שלום ביתו וכהנה וכהנה אמתלאות שונות ומשונות. אבל צריך האדם לדעת

(2)

מדוע לא באה הגאולה מיד במוצאי יום הכיפורים

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם מפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז ל').

1 | בערב נחל דברים (וילך דרוש ג') הקשה: הנה לכאורה צריך להבין, הרי אמרו רז"ל (סנהדרין דף צז.) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, ודבר גלוי וידוע שאם היו כל ישראל שבין בתשובה ברגע אחד אזי תיכף ישלח השי"ת לנו את הגואל, מחמת שעל ידי התשובה היינו כולנו נעשים מנוקים מעוון, וא"כ הלא אנחנו מאמינים בענין יום הכיפורים (ויקרא ט"ז ל') כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, וא"כ ביום הכיפורים נעשים כל ישראל מנוקים מעוון, ומדוע לא יהיה הגאולה מיד במוצאי יום הכיפורים? (עיי"ש תירוצו באריכות).

וה"ל בס"ד לתרץ קושייתו דאולי מיד במוצאי יו"כ כבר חטאנו, והראיה, שלפני ערבית אומרים "והוא רחום יכפר עוון" (וכבר ביארו באופנים רבים הטעם לאמירה זו).

גוד י"ל דכלל ישראל מפוזרים בכל קצוות עולם ומוצאי יו"כ במקום האחרון בתבל הוא כמעט יממה לאחר יציאתו במקום הראשון, ולכן אין זמן שכל ישראל שווים בזה שמנוקים מעוון לאחר כפרת יו"כ.

ועוד יתכן לתרץ שיטתם כאלו שלא עושים תשובה ופסקינן שיו"כ מכפר רק עם התשובה (וכן בשל אותם שאינם מאמינים בכפרת יו"כ) ואיתא בסנהדרין (דף צח.): "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי...".

1 | במעשה ארץ מרים לא תעשו וכו' פירש"י תגיד שמעשה ארץ מרים וכוונת מקולקלי מכל העמים, וז"ל הלא על מעשים שאינם מקולקלי כי אלו מאוים, והל"ל להזהיר על ההג' וכו' על החמור, ולכן כל לפרש דאין צח להזהיר שלא יעשו כמעשים הגרועים אלא צח להזהיר אותם שלא כעשה מצות ה' כעין שמרים שומרים את דתם כי לכל אומה ואומה יש לה חוקים ומשפטים הנלכדים נחצרת בני האדם והוא הדת הנקרא' דת טבעי' ומדיני' ועיין עקרים ריש שער ח' שהאריך בזה, אבל דחינו הוא חלקית וליוה לנו ה' עפ"י משה עבדו שלא כשומר ונעשה המצות ע"ד שמרים ונעשים עושים ומשמרים דתם אלא כשומר המצות בשביל שזיה ה' אותם ומצוה לעשות דאין קוננו, וז"ש כמעשה ארץ מרים וכמעשה ארץ כנען, הטובה באופן שהם עושים כפי חק דתם לא תעשו כמוהם בדמיון שהם עושים, את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אפי' ה' רב בשביל שאני ה' ושמרתם את חוקותי וכו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם היינו אלו מצוה שבתורה שהם למעלה דת האדם שא"ל בלעדם בשביל שהוא מדיני' וא"ל לקיום העולם בלעדם גם את אלו לא תשמרו רק בשביל שאני ה' ומצוה אסכם על ככה וק"ל:

דבר אכ כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם [ויקרא י"ט ב'].

1 | מרן הגר"ח זצ"ל היה נוהג לומר בשם מגיד אחד, לחקור בהא דעם ישראל הוא "עם הנבחר" כמו שאומרים "אתה בחרתנו מכל העמים" האם עם ישראל הוי אומה כשאר האומות, אלא שנתוסף עליהם מעלה זו שהם "עם הנבחר". או שבעיקר מציאותם הם מציאות ו"חפצא אחרת" משאר האומות.

ואמר דהם חפצא בפני עצמה כדחזינן בגמ' כתובות דף ס"ו ע"ב "ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים, והיו תלמידיו מהלכין אחריו. ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו רבי, פרנסני, אמר לה, בתי מי את, אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה בתי, ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו רבי, לא כדין מתלין מתלא בירושלים

(4)
סיפור
הנבחר

(5)
נח
סוף

(6)

זכר
חוק

(3)

מלח ממון חסר ואמרי לה חסד. ושל בית חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואיבד את זה. אמרה לו רבי, זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו, והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה, בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה."

ויל'ע כיצד ראה רבי יוחנן בן זכאי בשפלותה של בתו של נקדימון בן גוריון את גדולתן של עם ישראל, וממ'נ אי גדולים כל כך, א"כ מה בכיה שייך על זה, ואדרבה הרי מעלה גדולה היא זו?

והביאור דב' דרגות המציאות שיש בבריאה "דומם" "צומח" "חי" "מדבר", הרי כל אחד נמצא במעלה גדולה יותר מקודמו. ויש לעיין האם "הצומח" שגדול במעלה מן "הדומם", הוא כי יש לו מעלת "הדומם" ונוסף לו עוד מעלה שהוא גם "צומח". או שהוא "חפצא אחר לגמרי", הוא חפצא של "צומח" בלבד, ואין בו כלל מעלת הדומם.

ובאמת "צומח" הוא חפצא אחר מאשר "דומם", ואינו "דומם" רק עם מעלה נוספת של "צומח", והראיה לזה דכאשר נקח מן "הצומח" את כל כח הצמיחה שלו, האם אז ישאר דומם או שיגרע מן הדומם. והרי המציאות מוכיחה שצמח אשר עוקרים אותו מצמיחתו, הוא נובל ומתכלה לגמרי, ולא שנשאר כדומם.

ומוכח מזה דצומח הוא "חפצא בפני עצמו" שלא כולל בו את הדומם, וא"כ ה"ה ב"חי" ו"מדבר".

וכן "עם ישראל" דאינה אומה כשאר האומות, ורק עם תוספת מעלה של "עם הנבחר". אלא הוא עם וחפצא בפני עצמו משאר האומות. וזהו שראה רבי יוחנן בן זכאי במעשה הנ"ל, שהרי אם עם ישראל הם אומה כשאר האומות ורק עם תוספת מעלה של "עם הנבחר" גרידא, אמאי כשאין הם עושים רצונו של מקום, נופלים הם כ"כ להיות גרועים מכל האומות, ומאי שנא משאר האומות שכשנופלים מדרגתם, אינם נופלים כ"כ, ועל כרחך שעם ישראל "חפצא ועם" בפני עצמו הם לגמרי, ולכך כשמאבדים מעלתם בתור "עם ישראל-עם הנבחר" הרי הם נופלים לגמרי וגרועים הם משאר האומות.

והוסיף בזה מרן הגר"ח לומר, דהנה יסוד עם ישראל הוא "נשמת ישראל", וכל יחיד ויחיד יש לו שורש נשמתו שלו. ולכל אחד נתנו כוחות מיוחדים עד היכן יכול הוא להגיע לפי שורש נשמתו. ובזה חלוק ג"כ כל אחד ואחד מישראל, שאחד ששורש נשמתו גדול מחבירו, אין הכוונה שהרי הוא כחבירו ואלא שיש לו תוספת מעלה של שורש נשמה גדול יותר, אלא הוא "מציאות וחפצא" אחר לגמרי.

ומעתה אתי שפיר היטב סמיכות הפסוקים של "קדושים תהיו" לפרשת עריות, כי כלל ישראל מצווים להגיע להמדרגה הכי גבוהה של קדושה. ואם אין מגיעים לכך ומסתפקים בפחות, אזי צריך מיד לצוותם על העריות ועבודה זרה וכדו'. כי מיד נופלים ממדרגתם עד לתהום.

איש אמו ואביו תיראו (יט, ג). וברש"י מביא דברי הגמ' (קדושין לא:): איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא. ולכאורה מה זו השאלה איזהו מורא, ולמה לא יהא מורא כפשוטו, לירא מלפניהם, אם יקאת הרומויות, או על כי הקש כבודם לכבוד המקום וכי על כן ודאי הוא ירא מלפניהם. ולמה לה לגמ' לתשובה על השאלה לפרט פרטי דברים ולהניח את העיקר של המצוה?

למדיו אנו מן הגמ' כלל גדול, וזה כלל גם בכל המצוות שבתורה, אפילו אלו מצוות לבביות כמו אמונה בה', אהבת ה', ויראת ה', וכדומה הרבה מהן, הנה לקיום מצותן הנך צריך דוקא להלביש המצוה באיזה מעשה שנקרא, כי על כן נקראים המצוות מצות עשה ומצות לא תעשה, דוקא במעשה. וזהו מה ששואלת הגמ' איזהו מורא ואיזהו כיבוד, כלומר מהו המעשה של אלו המצוות, באיזה מעשה יגשם את מצות המורא והכיבוד, ועל זה הוא שבאה התשובה, לא ישב במקומו וכו', האומנם כי זה המעשה

(7) ט

11

16

21

25

31

36

(8)

אז

זכר

6

11

(4)

לכאורה דבר פשוט הוא, אבל דוקא במעשה, ויהא אפילו הכי קטן, ובוה
הוא יקיים זו המצוה הגדולה של מורא אב ואם, וכן מצות הכיבוד דוקא
במעשה של מאכיל או מלביש, ויהי זה אפילו משל אב לאחד מ"ד (קדושין
לב), אבל העיקר כי נתגשם המצוה במעשה, והם דוקא הם, סוד התורה
והמצוות.

ובזה יבואר מה שהשיב הלל להתוא נכרי דבא לפניו וביקש שיגירנו
ע"מ שילמדנו כל התורה כולה כשהוא עומד על רגל אחת, ואמר ליה
„דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה“ (שבת לא). והיינו
המצוה דואהבת לרעך כמוך. ולמה אמר ליה בהאי לישנא, ולא אמר ליה
כדכתיב בקרא ואהבת לרעך כמוך? (ועיי"ש במהרש"א), אלא ללמדנו בא,
כי לא די באהבה סתם, מופשטת מכל גשם, ואם כי היא ודאי מצוה לבבית,
לאהוב את רעך בכל לבבך כמו שאחת הגד אהב את עצמו אתה, אבל קיום
זו המצוה צריכה להיות דוקא בקיום מעשה או במניעת מעשה, ולא בסתם
אהבה בלי כל התלבשות במעשה. וגם זה עיקר התורה על רגל אחת,
ונקוט כללא זו בידך!

(כג) שלש שנים יהיה לכם ערלים. לשון ערלה לשון כסוי הוא, וכאלו הפירות מכוסים
באילנות⁴⁵, שאין לו רשות ליגע בהם ולא ליהנות מהם, ועל דרך הפשט: [46] טעם המצוה
לתת כבוד להקב"ה מהפרי הראשון הגמור הטוב שבארצנו ושלא נאכל ממנו עד אשר נביא
שנה אחת כל פריי הלולים, וידוע כי האילן בתוך שלש שנים פרוי מועט ואין בו טעם
או ריח, ולכך אינו ראוי שנקריב אותו לפני ה' / ורוב האילנות אינן מוציאים פירות עד
השנה הרביעית לפי שכחו אינו נגמר בתוך שלש * עד שתכנס השנה הרביעית. וכן בטבע
התולדות במין אדם עצמו, והוא שאמר⁴⁷ באשה פחותה משה שלש שנים ויום אחד כנותן
אצבע בעין דמי ובתוליה חוזרין. והצריכו יום אחד * כנגד השנה הרביעית שהפרי קדש.
ועל כן באה המצוה הזאת שלא נטעום מהנטיעה שנטענו עד הביאנו כל פריי הראשון
הנגמר הראוי והמובחר קדש הלולים לה', לאכלו שם ולהלל את שמו עליה. ומדרך הטבע
עוד כי הפרי בתוך שלש שנים הוא מוזק מאד לגוף מפני שיש בו ליחות מושפע מכח
יניקת הארץ. ועדיין לא עבר עליו זמן כל כך שיתחמם בכח השמש ויתחמם בכח האויר,
ועל כן הפרי כולו עפריי מימי, תגבר עליו הליחה מאד ותזיק האוכלו, כענין הדג שאין
לו קשקשת שהליחה גוברת עליו ביותר לרוב ליחות המים שהוא שוכן בהם בתחתוניהם
ובמעמקיהם⁴⁸. ועל דרך המדרש⁴⁹: שלש שנים יהיה לכם ערלים, מדבר בתינוק שאינו
יכול להסיח ולדבר עדיין, ובשנה הרביעית קדש⁵⁰, שאביו מקדשו לתורה, הלולים לה'.

שהוא מהלל להקב"ה, ובשנה החמישית תאכלו⁵¹, שהוא מתחיל לקרוא בתורה, מכאן
ואילך להוסיף לכם⁵², מכאן שנו רז"ל⁵³: בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה,
לפי שבעולם הזה אדם מישראל מוליד ומוליד בנו לבית הספר, יגע בתורה⁵⁴, ומתוך עונו
מת ואינו שמה ממנו, אמר להם הקב"ה: בעולם הזה על ידי שיצר הרע מצוי בכם אתם
חוטאים ובניכם מתים, אבל לעתיד לבא אני מסיר מכם יצר הרע ואתם מולידים ושומחים
בהם, שנאמר: לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם⁵⁵.
ועל דרך השכל בטעם המצוה הזאת: השמים והארץ הם סבה להוצאת הפרי בכח עליון
והם בדמיון הזכר והנקבה, זה פועל וזה מקבל, וזהו ענין הכתוב על המטר הבא מן
השמים שנאמר: והולידה והצמיחה⁵⁶, ועד שלש שנים אין הארץ מסכמת בבשול הפרי ולא
השמים מסכימים לתת בו כח הבשול, וכיון שכן כל האוכל מן הפרי תוך השלש שנים
המה זה כמראה עצמו שאין לו חלק בשמים ובארץ ואין לו חלק בהקב"ה, והנה הוא נוטל
בלא רשות של מעלה ושל מטה, ולכך אסרתו תורה תוך שלש, ורבננו משה ז"ל נתן
במצוה הזאת טעם בפרק שביעי⁵⁷ מספר המורה כי היו לעובדי עבודה זרה בומנים ההם
מיני כשוף שהיו עושין בעת נטיעת האילנות, והיה מזומן ביד כל אחד מהם דבר שיזורו
אותו שם בשעת נטיעה במקום האילן או סביביו והיו חושבין שהיה האילן ממחר להוציא
פריי יותר מהנהוג בטבעו של עולם, ולכך צותה תורה באיסור הפרי הבא קודם שלש
שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם, כי רובי האילנות יביאו פרים בשנה
הרביעית, ושנאכלהו לפני ה' הפך אכלם אותו לפני עבודה זרה כי מחלת הנפש שהיא
אמונה רעה בדמיון מחלת הגוף אינו מתרפאת אלא עם ההפך. ועל דרך הקבלה: מצות

The opening chapter of Parashat Kedoshim contains two of the
most powerful of all commands: to love your neighbour and to love the
stranger. "Love your neighbour as yourself: I am the Lord" goes the first.
"When a stranger comes to live in your land, do not mistreat him" goes
the second, and continues, "Treat the stranger the way you treat your
native-born. Love him as yourself, for you were strangers in Egypt. I am
the Lord your God (Lev. 19:33-34).¹

The first is often called the "golden rule" and held to be univer-
sal to all cultures. This is a mistake. The golden rule is different. In its
positive formulation it states, "Act towards others as you would wish
them to act towards you," or in its negative formulation, given by Hillel,
"What is hateful to you, do not do to your neighbour." These rules are

19
ל' בת'

10
Judah's Life
Changy Ideas

Kedoshim
Love Is Not Enough

not about love. They are about justice, or more precisely, what evolutionary psychologists call reciprocal altruism. The Torah does not say, "Be nice or kind to your neighbour, because you would wish him to be nice or kind to you." It says, "Love your neighbour." That is something different and far stronger.

The second command is more radical still. Most people in most societies in most ages have feared, hated, and often harmed the stranger. There is a word for this: xenophobia. How often have you heard the opposite word: xenophilia? My guess is, never. People don't usually love strangers. That is why, almost always when the Torah states this command – which it does, according to the Sages, thirty-six times – it adds an explanation: "because you were strangers in Egypt." I know of no other nation that was born as a nation in slavery and exile. We know what it feels like to be a vulnerable minority. That is why love of the stranger is so central to Judaism and so marginal to most other systems of ethics.² But here too, the Torah does not use the word "justice." There is a command of justice towards strangers, but that is a different law: "You shall not wrong a stranger or oppress him" (Ex. 22:20). Here the Torah speaks not of justice but of love.

These two commands define Judaism as a religion of love – not just of God ("with all your heart, with all your soul, and with all your might" [Deut. 6:5]), but of humanity also. That was and is a world-changing idea.

But what calls for deep reflection is where these commands appear. They do so in *Parashat Kedoshim* in what, to contemporary eyes, must seem one of the strangest passages in the Torah.

Leviticus 19 brings side by side laws of seemingly quite different kinds: Some belong to the moral life: Don't gossip, don't hate, don't take revenge, don't bear a grudge. Some are about social justice: Leave parts of the harvest for the poor; don't pervert justice; don't withhold wages; don't use false weights and measures. Others have a different feel altogether: Don't crossbreed livestock; don't plant a field with mixed seeds; don't wear a garment of mixed wool and linen; don't eat fruit of

2. Had it existed in Europe, there would not have been a thousand years of persecution of the Jews, followed by the birth of racial anti-Semitism, followed by the Holocaust.

the first three years; don't eat blood; don't practise divination; don't lacerate yourself.

At first glance these laws have nothing to do with one another: Some are about conscience, some about politics and economics, and others about purity and taboo. Clearly, though, the Torah is telling us otherwise. They do have something in common. They are all about order, limits, boundaries. They are telling us that reality has a certain underlying structure whose integrity must be honoured. If you hate or take revenge you destroy relationships. If you commit injustice, you undermine the trust on which society depends. If you fail to respect the integrity of nature (different seeds, species, and so on), you take the first step down a path that ends in environmental disaster.

There is an order to the universe, part moral, part political, part ecological. When that order is violated, eventually there is chaos. When that order is observed and preserved, we become co-creators of the sacred harmony and integrated diversity that the Torah calls "holy."

Why then is it specifically in this chapter that the two great commands – love of the neighbour and the stranger – appear? The answer is profound and very far from obvious. Because this is where love belongs – in an ordered universe.

Jordan Peterson, the Canadian psychologist, has recently become one of the most prominent public intellectuals of our time. His book *12 Rules for Life* has been a massive best-seller in Britain and America.³ He has had the courage to be a contrarian, challenging the fashionable fallacies of the contemporary West. Particularly striking in the book is Rule 5: "Do not let your children do anything that makes you dislike them."

His point is more subtle than it sounds. A significant number of parents today, he says, fail to socialise their children. They indulge them. They do not teach them rules. There are, he argues, complex reasons for this. Some of it has to do with lack of attention. Parents are busy and don't have time for the demanding task of teaching discipline. Some of it has to do with Jean-Jacques Rousseau's influential but misleading idea that children

3. Jordan Peterson, *12 Rules for Life: An Antidote to Chaos* (London: Allen Lane, 2018).

are naturally good, and are made bad by society and its rules. So the best way to raise happy, creative children is to let them choose for themselves.

Partly, though, he says it is because "modern parents are simply paralysed by the fear that they will no longer be liked or even loved by their children if they chastise them for any reason." They are afraid to damage their relationship by saying "No." They fear the loss of their children's love.

The result is that they leave their children dangerously unprepared for a world that will not indulge their wishes or desire for attention; a world that can be tough, demanding, and sometimes cruel. Without rules, social skills, self-restraints, and a capacity to defer gratification, children grow up without an apprenticeship in reality. His conclusion is powerful:

Clear rules make for secure children and calm, rational parents. Clear principles of discipline and punishment balance mercy and justice so that social development and psychological maturity can be optimally promoted. Clear rules and proper discipline help the child, and the family, and society, establish, maintain, and expand order. That is all that protects us from chaos.⁴

That is what the opening chapter of *Parashat Kedoshim* is about: clear rules that create and sustain a social order. That is where real love – not the sentimental, self-deceiving substitute – belongs. Without order, love merely adds to the chaos. Misplaced love can lead to parental neglect, producing spoiled children with a sense of entitlement who are destined for an unhappy, unsuccessful, unfulfilled adult life.

Peterson's book, whose subtitle is "An Antidote to Chaos," is not just about children. It is about the mess the West has made since the Beatles sang (in 1967), "All you need is love." As a clinical psychologist, Peterson has seen the emotional cost of a society without a shared moral code. People, he writes, need ordering principles, without which there is chaos. We require "rules, standards, values – alone and together. We require routine and tradition. That's order." Too much order can be bad, but too little can be worse. Life is best lived, he says, on the dividing line

4. Ibid., 113–44.

between them. It's there, he says, that "we find the meaning that justifies life and its inevitable suffering." Perhaps if we lived properly, he adds, "we could withstand the knowledge of our own fragility and mortality, without the sense of aggrieved victimhood that produces, first, resentment, then envy, and then the desire for vengeance and destruction."⁵

That is as acute an explanation as I have ever heard for the unique structure of Leviticus 19. Its combination of moral, political, economic, and environmental laws is a supreme statement of a universe of (divinely created) order of which we are the custodians. But the chapter is not just about order. It is about humanising that order through love – the love of neighbour and stranger. And when the Torah says, don't hate, don't take revenge and don't bear a grudge, it is an uncanny anticipation of Peterson's remarks about resentment, envy, and the desire for vengeance and destruction.

Hence the life-changing idea that we have forgotten for far too long: Love is not enough. Relationships need rules.

Life-Changing Idea #30

Clear rules and proper discipline help to establish, maintain, and expand order for more fulfilled children, families, and society. Love is not enough. Relationships need rules.

5. Ibid., xxxiv.